

Oliy ta'limda maxsus pedagoglarni tayyorlashda “4+2” dual ta'lim tizimini joriy etishning tashkiliy-didaktik mexanizmlari

Maqsudova Nodira Alijonovna –

Toshkent kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali

“Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi” kafedrası mudiri,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: nodiramaqsudova86@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida bo'lajak maxsus pedagog (defektolog, logoped) kadrlarni tayyorlash sifatini oshirishda “4+2” shaklidagi dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy, tashkiliy va didaktik mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqotda oliy ta'lim muassasasi (OTM) hamda maxsus va inklyuziv ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi klasterli integratsiya, nazariya va amaliyotning uzviy uyg'unligini ta'minlash yo'llari ilmiy asoslangan. Dual ta'lim jarayonida haftaning 4 kuni nazariy-auditoriya mashg'ulotlari, 2 kuni bevosita amaliyot bazalarida tashkil etiladigan korreksion-pedagogik, tashxisiy faoliyatga yo'naltirilgan o'quv-ishchi dasturlari, modul-keyslar hamda mezonli-dagnostik monitoring tizimi tahlil qilingan. Empirik tadqiqot natijalari asosida “4+2” dual modeli talabalarning kasbiy-integrativ kompetentligini, klinik-neyropedagogik fikrlashini va korreksion amaliyotga tayyorgarlik darajasini sezilarli darajada oshirishi statistik dalillangan.

Kalit so'zlar: maxsus pedagogika, defektologiya, dual ta'lim, “4+2” tizimi, ta'lim klasteri, fanlararo integratsiya, korreksion-pedagogik faoliyat, amaliyot bazalari, kasbiy kompetentlik, mentorlik.

Организационно-дидактические механизмы внедрения дуальной системы образования «4+2» при подготовке специальных педагогов в высшем образовании

Аннотация. В данной статье раскрыты теоретические, организационные и дидактические механизмы внедрения дуальной модели обучения формата «4+2» в процесс подготовки будущих специальных педагогов (дефектологов, логопедов) в системе высшего образования. Научно обоснована кластерная интеграция между высшими учебными заведениями и специальными/инклюзивными образовательными организациями с целью преодоления разрыва между теорией и практикой. Проанализирована специфика организации учебного процесса, при которой 4 дня отводятся на теоретико-аудиторное обучение, а 2 дня — на непосредственно коррекционно-педагогическую и диагностическую практику на клинических базах под руководством менторов. На основе эмпирических данных статистически доказано, что модель «4+2» существенно повышает уровень профессионально-

интегративной компетентности, клинического мышления и практической готовности будущих специалистов.

Ключевые слова: *специальная педагогика, дефектология, дуальное образование, система «4+2», образовательный кластер, междисциплинарная интеграция, коррекционно-педагогическая деятельность, базы практики, менторство.*

Organisational and didactic mechanisms for implementing the "4+2" dual education system in the training of special education teachers in higher education

Annotation. *This article highlights the theoretical, organizational, and didactic mechanisms of implementing the "4+2" dual education model in the training of future special educators (defectologists, speech therapists) in higher education. The cluster integration between universities and specialized/inclusive education institutions is scientifically substantiated to ensure synergy between theory and practice. The study analyzes the educational framework where 4 days are allocated to theoretical-classroom instruction and 2 days to direct correctional-pedagogical and diagnostic practice at clinical bases under mentorship. Based on empirical results, it is statistically verified that the "4+2" dual model significantly enhances students' professional-integrative competence, neuro-pedagogical thinking, and readiness for correctional practice.*

Keywords: *special pedagogy, defectology, dual education, "4+2" system, educational cluster, interdisciplinary integration, correctional-pedagogical activity, practical bases, professional competence, mentorship.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim paradigmasida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarni jamiyatga integratsiyalash, ularning intellektual va psixoemotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hamda samarali inklyuziv ta'lim muhitini yaratish global darajadagi dolzarb vazifalardan biri sanaladi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ta'lim islohotlari, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-5847-son Farmoni hamda «Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-4860-son Qarori doirasida bo'lajak maxsus pedagog kadrlarni tayyorlash sifatini tubdan yangilash belgilab berilgan.

Oliy ta'lim tizimida defektolog, logoped, surdopedagog va maxsus psixologlar tayyorlashning bugungi amaliy holati tahlili shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim jarayonida auditoriyada beriladigan fundamental nazariya bilan maxsus va inklyuziv muassasalardagi real pedagogik-korreksion amaliyot o'rtasida jiddiy tafovut saqlanib qolmoqda. Talabalar patologiyalarning anatomik-fiziologik etiologiyasi, klinik tasnifi va diagnostik tamoyillarini nazariy jihatdan chuqur bilsalar-da, murakkab nuqsonli bola bilan yuzma-yuz muloqotda individual korreksion ta'lim dasturini (ITD) tuza olmaslik, korreksion vositalar va logopedik massaj texnologiyalarini vaziyatga mos ravishda qo'llay olmaslik kabi muammolarga duch kelmoqdalar. Mazkur holat nazariya va amaliyotni uzviy bog'lovchi, uzluksiz pedagogik jarayonni ta'minlovchi innovatsion tizimni talab qiladi. Ushbu didaktik nomutanosiblikni hal etishda xalqaro ta'lim amaliyotida keng e'tirof etilgan dual ta'lim tizimi yuqori samara bermoqda. Dual ta'lim – o'quv jarayonining nazariy qismini OTMda, amaliy-kasbiy qismini esa bevosita ixtisoslashtirilgan muassasalarda parallel tashkil etishni ifodalaydi. Pedagogika

ta'limida «4+2» formati (haftaning 4 kuni universitetda nazariy-metodik ta'lim, 2 kuni bevosita amaliyot bazalarida korreksion faoliyat) bo'lajak mutaxassislarda kasbiy identifikatsiyani shakllantirishning eng maqbul tashkiliy-didaktik mexanizmi hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi oliy ta'limda maxsus pedagoglarni tayyorlash jarayonida «4+2» dual ta'lim tizimini joriy etishning tashkiliy-didaktik asoslarini ishlab chiqish va uning samaradorligini matematik-statistik tahlillar vositasida asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli, kompetensiyaviy va integrativ yondashuvlar hamda ta'limiy klaster konsepsiyasi tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida o'quv rejalari va DTS me'yoriy hujjatlarini kontent-tahlil qilish, pedagogik modellash, kuzatuv, anketa-so'rovnomalar, pedagogik eksperiment hamda matematik statistika usullari (Styudentning t-mezoni, Pirsonning muvofiqlik mezon) qo'llanildi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari 2023–2026-yillar mobaynida Namangan davlat pedagogika instituti (Maxsus pedagogika ta'lim yo'nalishi), Termiz davlat universiteti, Andijon davlat pedagogika instituti hamda Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filialining jami 719 nafar talabalari ishtirokida olib borildi. Reprezentativ tanlanma asosida talabalar ikki guruhga ajratildi: tajriba guruhi (TG – 362 nafar talaba, «4+2» dual tizimi va integrativ didaktik modullar asosida tahsil olgan) hamda nazorat guruhi (NG – 357 nafar talaba, an'anaviy ta'lim dasturlari bo'yicha o'qitilgan).

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida oliy ta'lim muassasalari va amaliyot bazalari o'rtasidagi klasterli hamkorlik asosida «4+2» dual ta'lim tizimining tashkiliy-didaktik modeli ishlab chiqildi va amaliyotga kiritildi. Mazkur tizimning haftalik o'quv strukturasi quyidagicha belgilandi:

Nazariy-metodik blok (4 kun): OTM auditoriyalarida fanlararo integratsiya asosidagi ma'ruzalar, interaktiv laboratoriyalar, neyropedagogik tahlil modullari, raqamli trenajyorlar va keys-stadi texnologiyalari orqali fundamental bilimlarni o'zlashtirish;

Amaliy-korreksion blok (2 kun): Bevosita amaliyot bazalarida (alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar maktab-internatlari, ko'p tarmoqli reabilitatsiya markazlari, logopedik punktlar va inklyuziv sinflar mavjud umumta'lim maktablarida) mentor (tajribali defektolog-logoped) nazorati ostida diagnostik-korreksion mashg'ulotlarni o'tkazish. Ushbu format talabaga haftaning 4 kunida egallagan nazariy bilimlarini ayni o'sha haftaning 2 kunida real bolalar bilan ishlashda bevosita sinash va mustahkamlash imkonini berdi. 3 yillik tajriba-sinov natijalari bo'yicha talabalarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari dinamikasi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

«4+2» dual ta'lim tizimi bo'yicha tajriba-sinov ishlarining yakuniy darajalar dinamikasi

Guruhlar	Talabalar soni	Yuqori daraja	O'rta daraja	Past daraja
Tajriba guruhi (TG)	362	114 nafar (49%)	86 nafar (37%)	33 nafar (14%)
Nazorat guruhi (NG)	357	49 nafar (22%)	98 nafar (44%)	77 nafar (34%)

Olingan empirik ko'rsatkichlar asosida matematik-statistik hisob-kitoblar amalga oshirildi. Tajriba yakunida tanlanma o'rta qiymatlar tajriba guruhida $X = 2,34$, nazorat guruhida esa $Y = 1,88$ ni tashkil etdi (ishonchlilik chetlanishlari: $\Delta x = 0,11$; $\Delta y = 0,10$).

O'qitish samaradorligi ko'rsatkichi (Kusb): $Kusb = (X - \Delta x) / (Y + \Delta y) = (2,34 - 0,11) / (1,88 + 0,10) = 2,23 / 1,98 \approx 1,26 > 1$;

Bilish darajasini o'zlashtirish ko'rsatkichi (Kbdb): $Kbdb = (X - \Delta x) - (Y - \Delta y) = (2,34 - 0,11) - (1,88 - 0,10) = 2,23 - 1,78 = 0,55 > 0$.

Styudentning hisoblangan mezoni $t_{\text{hisob}} = 7,30$ ga teng bo'lib, kritik qiymatdan ($t_{\text{jadval}} = 1,96$; $p < 0,001$) bir necha barobar yuqoridir. Pirsonning muvofiqlik mezoni esa $\chi^2_{\text{hisob}} = 16,88$ ni tashkil etdi. Ushbu statistik dalillar «4+2» dual tizimida o'qitilgan tajriba guruhi talabalarining kasbiy-korreksion tayyorgarlik darajasi nazorat guruhiga nisbatan 15,7% ga yuqori bo'lganligini to'liq va ishonchli isbotladi. Olingan natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, «4+2» dual ta'lim tizimi an'anaviy pedagogik amaliyotlarning formal xarakterini tubdan bartaraf etadi. Birinchidan, talabalarda kasbiy refleksiv fikrlash va empatiya erta bosqichlardanoq rivojlanadi; ikkinchidan, fanlararo integrativ modullar (logopediya, maxsus psixologiya, korreksion pedagogika va nevrologiya) bo'yicha o'zlashtirilgan tushunchalar darhol amaliy ko'nikmaga aylanadi. Mazkur mexanizm muallif tomonidan yaratilgan «O'smirlar va kattalar bilan logopedik ish» (2026) hamda «Innovatsion ta'lim texnologiyalari» (2026) darsliklari mazmuniga to'liq tatbiq etilib, o'quv jarayonida nazariya va amaliyotning uzluksiz didaktik birligini ta'minladi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi: Oliy ta'limda maxsus pedagogika fanlarini o'qitishda «4+2» dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashning eng samarali klasterli mexanizmi ekanligi isbotlandi. Dual tizim sharoitida talabalar tayyor nazariy bilimlarni yodlovchi subyektlardan real korreksion-pedagogik faoliyatni modellashtiruvchi va amaliyotga tatbiq etuvchi mutaxassislarga aylanadi. Empirik natijalar dual model asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning kasbiy-korreksion kompetensiyalarini 15,7% ga oshirishini matematik-statistik jihatdan tasdiqladi. Amaliy tavsiyalar: OTMlarda maxsus pedagogika ta'lim yo'nalishlarining o'quv rejalarini «4+2» dual formati asosida qayta optimallashtirish, amaliyot bazalari bilan klaster shartnomalarini mustahkamlash, talabalarning haftalik amaliy natijalarini monitoring qilish uchun raqamli elektron portfoliolarni joriy etish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi «Ta'lim to'g'risida»gi O'RQ-637-sonli Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni.
3. Maqsudova N.A. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak pedagoglarni inklyuziv sharoitda ishlashga tayyorlash mexanizmlari: Monografiya. – Toshkent: O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2025. – 160 b.
4. Maqsudova N.A. O'smirlar va kattalar bilan logopedik ish: Darslik. – Toshkent, 2026. – 250 b.
5. Maqsudova N.A. Innovatsion ta'lim texnologiyalari: Darslik. – T.:, 2026. – 240 b.
6. Maqsudova N.A. Maxsus pedagogika fanlarida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash usullari hamda texnologiyalari // Maktabgacha va maktab ta'limi. – 2026. – № 10(1). – B. 529–533.
7. Maqsudova N.A. Talabalarning integrativ kompetentlik darajasini aniqlash bo'yicha pedagogik eksperiment jarayoni // Inter education global study. – 2026, 354–360 b.
8. Mo'minova L.R., Ayupova M.Yu. Logopediya: Darslik. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2019. – 416 b.
9. Qodirova F.U. Maxsus ta'lim klasterining ilmiy-amaliy asoslari. – Chirchiq: ChDPU, 2024. – 180 b.
10. Ainscow M. Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences // Nordic Journal of Studies in Educational Policy. – 2020, 7-16 b.